

מאזנים

מוזנאים - مجلة أدبية MOZNAIM

דו"ר חוה אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל

עורכת: ציפי שחרור
 עורכת אורחת (ספרות ואתיקה): עדיה מנדלסון-מעוז
 מועצת מערכת: יו"ר - יערה בן-דוד, פרופ' חגית הלפרין, פרופ' שמואל מורה, ד"ר דורית זילברמן, אלי רוזה, מנחם מ' פאלק, ד"ר לימור שריר-שרייבמן

גיליון מס' 2-3 • כרך פ"ד (שנה 82)
 כסלו תשע"א • November 2010

Literary Journal - published by The Hebrew Writers Association in Israel.
 Edited by Tsipi Sharoor
 P.O.B. 7111, Tel Aviv 61070, Israel • E-mail: moznaim@bezeqint.net

יוצא לאור על-ידי אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל (ע"ה)
 בסיוע משרד התרבות והספורט

כתובת מערכת ומינהלה:
 בית הסופר על-שם ש. טשרניחובסקי
 רח' קפלן 6, ת"ד 7111, תל-אביב 61070
 טל' 03-6919681 / 03-6953256, פקס' 03-6919681

דואר אלקטרוני: aguda-sofrim@bezeqint.net
 אתר אינטרנט: www.hebrew-writers.org

סדר והפקה: א. אורן הפקות דפוס בע"מ
 שד' רוטשילד 109, תל-אביב 65271, טל' 03-6850980

הוראות לכותבים:

1. מפתח החומר הרב המגיע למערכת מאזנים, מתבקש כל כותב לצמצם במספר היצירות הנשלחות.
2. נא לשלוח חומרים בקובץ WORD בלבד.
3. יש לקרוא לקובץ הנשלח על פי הפרטים הבאים, ובאותו סדר: שם פרטי, שם משפחה, שם יצירה וסוגה.
4. כתבי יד לפרסום יש לשלוח אך ורק לדואר האלקטרוני של מערכת מאזנים.
5. הכותבים מתבקשים למעט ככל האפשר בהערות שוליים.
6. שירים יש להגיש מוקדים!

תודה

ציפי שחרור: דבר העורכת: (עטיפה קדמית פנימית) 3
 אדמיאל קוסמן: גזים (שירה) 3
 עדיה מנדלסון-מעוז: מבוא: על ספרות ואתיקה (אתיקה) 4
 אסא כשר: אתיקה והקבילה בספרותית (אתיקה) 8
 חיים ספטי: ניוח אמריקאי (שירה) 11
 אודסיאוס אליטיס: מונגרמה (שירה) 12
 מירטל נדלר: "מה יועיל נפנף בדגל אדום לקדם פני סבנה" (אתיקה) 16
 משה פינטו: שלושה קטעים דרמטיים (שירה) 20
 סגל מגן: ברנע כזה (שירה) 21
 משה רחמט: האם מארק טוויין רימה את ארנסט המינגווי (אתיקה) 22
 מתן חרמוני: מיחושי הבטן של טולסטוי (אתיקה) 26
 שלמה אביב: אני מדבר לזינו בדמעה (שירה) 28
 דורית ויסמן: גמדה בדואר (שירה) 29
 יצחק שין: פיוס: הזקן והחול (שירה) 29
 תמי עמיאל-האזהר: ספרות ואחרות אצל לוינס המוקדם (אתיקה) 30
 יהודה עתי: הסרוגך נשאר: לך לך שחף (שירה) 35
 עידן ירון: ערכת לשון: קווי מתאר לאתיקה מקצועית (אתיקה) 36
 מיכל דורון: ברוך שפינזה: החופש לצד השעבוד (גרפולוגיה) 40
 דני סטטמן: ספרות, מוסר ורחמים (אתיקה) 42
 עמית מאונטנר: [אל מול המדבר...] (שירה) 45
 תמר קטקו: "מה נשתנה?" - אתיקה, הגדה ושואה (אתיקה) 46
 בטין אמיר: פחד מקה (שירה) 50
 דבורה קוזניצקי: כשאני ישנה (שירה) 50
 לינדה פסטן: סבנה משפחתית: אמצע המאה העשרים (שירה) 51
 יובל אילון: להבין ולכן לא לסלוח: על ערכה המוסרי של יצירת אמנות (אתיקה) 52
 אברהם ברודיס: שמואל ווסף עגנון (מן הגנזך) 56
 איריס ברניר כהן: קבלי כביסה (שירה) 57
 דוד אדלר: במעלות דחוסי בבית החולים: בעונות המעבר (שירה) 58
 ציפי שחרור: גלפוס (שירה) 59
 דנה פריבך-חפץ: האל: הזולת והשיר (אתיקה) 60
 יעקב ברדילי: טעם הקדיחה (שירה) 64
 ענת זוהר: אופטייד, מיתה נכנה, אבידות (שירה) 65
 שחר בן-חור: עמדתו בתחנת קו 5 (סיפור) 66
 חנה הריציג: אתיקה של מבקרת ספרות (אתיקה) 68
 ליאת פרידגוט-נצר: "הנעים האינס בענייןך" - אתיקה של הכתיבה השיפוטית (אתיקה) 70
 מימי פסח: השתקפויות קטנות (סיפור) 74
 טל קורן: [אריז משי...] (שירה) 77
 ליאת שטייר-לבני: הנוסטלגיה היא לא מה שהייתה (אתיקה) 78
 ערן מוסקוביץ: [צרחות הערב...] (שירה) 83
 ירון אביטוב: השבט האחד עשר (מאמר) 84
 יוכבד יעיש: ששה ימים ועוד יום (שירה) 87
 סדומי צוריאלי: אגאתה כריסטי (סיפור) 88
 מוחן אריה: הערה קצרה על זמן וגעגוע (שירה) 92
 חוה הרר: "עובדת זרה עבודה זרה" 93
 ד"ר אביבה קרינסקי: דימוי ממשות וממשות (מאמר) 94
 תות הרמס סאטורי: בלילה מתרגשים עלי (שירה) 96
 שושנה זיג: געגועים (שירה) 97
 חגית גרוסמן: האישה המקוללת (סיפור) 98
 חגית ר' אורון: חומרים מתחלבים (סיפור) 100
 אביבה סרנה-סגל: שלוש תחנות: האושר (שירה) 102
 דוד מלמד: ספרים שהגיעו למערכת (ספרים על המדף) 103
 בלפור חקק: דבר הוו"ד (עטיפה אחורית פנימית)

מבוא: על ספרות ואתיקה

נראה לי שהיה זה מאוד מצער, כשהפילוסופיה ואמנות הבדיון נפרדו זו מזו. לפני
הן היו אחת, למן ימי המיתוסים. אחר כך הן הלכו ונתפרדו, כמו בני זוג ברוגז [...].
מאז ואילך הרומן נעשה מרושל והפילוסופיה נעשתה יובשנית.

ד"ה לורנס¹

היטב גם בתחום הפילוסופיה והאתיקה. פילוסופים כגון דקרט, יום וקאנט הטילו ספק בחשיבות הדמיון היצירתית של סופרים ומשוררים. הדמיון הספרותי נתפס כבלתי רציונלי וכמטעה, ולכן כאלמנט שאיננו יכול לתרום לגיבוש עקרונות אתיים. בעשורים הראשונים של המאה העשרים, עם עליית הפילוסופיה האנליטית, נראה הניתוק בין הספרות לבין הפילוסופיה בכלל והאתיקה בפרט עמוק ביותר.

מחצית מאה אחרי כן, בעשורים האחרונים של המאה העשרים, השתנתה התמונה. גישות חדשות בביקורת הספרות ובפילוסופיה של המוסר החזירו את הדיון הספרותי-מוסרי אל מרכז הבמה. החל בשנות השבעים של המאה העשרים התפתחו ביקורות פוסט-סטרוקטורליסטיות ודה-קונסטרוקטיביסטיות, שהיו תגובת נגד לביקורת הסטרוקטורליסטית. ביקורות אלה, וממשיכה, ביקשו לערער את הנחת היסוד "המדעית" של קודמיהם, ולחתור תחת הנחות יסוד שלהם שביטאו למעשה קונסנזוס מדומה. הפוסט-סטרוקטורליסטים הדגישו את המבנה של השפה, פיתחו את המחקר הדן ביחסי מסמן ומסומן, וערערו על הקשר בין יצירת הספרות לבין המשמעות בעולם. הדקונסטרוקציה ביקשה לפורר ולפרק את השיטתיות של הביקורת, את המודלים התיאורטיים ואת הביטחון באפשרות של מתודה ביקורתית תקפה. תפיסות אלו ביטאו את חוסר האפשרות של קריאה יחידה של הטקסט, שכן היצירה נקראת ומפורשת באופן אחר על ידי כל קורא ובכל קריאה. האידיאליים שלפיהם היצירה "שופכת אור" על משהו, או שאפשר להגיע אל משמעותה, הם אידיאליים כוזבים לפי שיטה זו. המודעות לנורמות הלשוניות במסגרת "משחקי הלשון" הובילה לחשיפת הכוחניות שמייצר השיח הביקורתי, ומכאן היוותה בסיס להתפתחותן של ביקורות חתרניות (פמיניסטיות, פוסט-קולוניאליסטיות והומו-לסביות). הביקורות החתרניות מונחות על ידי אידאולוגיה, ומנסות לקרוא בטקסט את העולות שהחברה עוללה לקבוצות מדוכאות בתוכה. לכן אפשר לראות שהחל בשנות השבעים, היחס אל הטקסט

הקשר בין אתיקה לאסתטיקה העסיק חוקרים משחר קיומן של הפילוסופיה והאמנות. המחויבות של טקסטים ספרותיים לערכים אסתטיים מחד גיסא, ולתכנים מסוימים מאידך גיסא, יצרה מערכת יחסים מורכבת בין שתי הדיסציפלינות. מערכת יחסים זו התעצבה והשתנתה במהלך ההיסטוריה.

מאז הוויכוח הקדום בין אריסטו ואפלטון, שעמדותיהם המנוגדות בנוגע לאמנות מייצגות שני קטבים בתפיסות על אודות הקשר בין האמנות והמוסר,² נעה ביקורת הספרות בין תפיסה דוגמטית-דידקטית לבין תפיסה פורמליסטית-אסתטית. התפיסה הראשונה – שהייתה דומיננטית מאז הקלסיציזם הרומני, ולאחריו, עם עליית הנצרות והאמנות שנוצרה בחסותה – הדגישה את המחויבות של האמנות כלפי רעיונות מוסריים. היא דגלה בבקרה ובשימוש מועיל בטקסטים ספרותיים לצורכי חינוך, והאמינה כי "חובתו של הסופר, תמיד, לעשות את העולם טוב יותר".³

התפיסה השנייה – שהחלה מתגבשת בתקופת ההשכלה והגיעה לשיאה עם המודרניזם, ובעיקר בעשורים הראשונים של המאה העשרים, ביקשה לפתח תיאוריות אסתטיות, שבהן אין מקום לכל אינטרס חיצוני בתהליכי הקריאה וההערכה של הטקסט הספרותי. עמדה זו בוטאה על ידי אוסקר ויילד, בהקדמה לספרו *תמונתו של דוידאן גריי*, בציטוט המפורסם שלו: "ספר לעולם אינו מוסרי או בלתי מוסרי. ספרים כתובים היטב או כתובים רע. זה הכול". תפיסה זו הנחתה בין השאר את הזרמים הפורמליסטיים בביקורת הספרות ואת הביקורת החדשה.

הנטייה לעבר שיטתיות מדעית ודיוק במדעי הרוח, שהחלה להתגבש בתקופת ההשכלה ושנמשכה גם במודרניזם, ניכרה

* ד"ר עדיה מנדלסון-מעוז היא חברת סגל בכיר במחלקה לספרות לשון ואמנויות באוניברסיטה הפתוחה. מתקריה עוסקים בספרות העברית החדשה, בתרבות ישראלית ובחיבור שבין ספרות לאתיקה. ספרה "הספרות כמעבדה מוסרית" ראה אור ב-2009 בהוצאה לאור של אוניברסיטת בראלן.

הספרותי השתנה: האמנות איננה עוד "אמנות לשם אמנות" (אמנות ללא אינטרס), אלא להפך: בכל טקסט חבוי אינטרס כוחני של ההגמוניה התרבותית (גברית, לבנה, מערבית, "סטרייטית"), המנסה לשמור על כוחה בעזרת הטקסטים שלה. את מקומה של ההגמוניה מנסה הביקורת החתרנית לערער.

הריאקציות לגישות הסטרוקטורליסטיות הקלו על ביסוס מחודש של הקשר בין ספרות לאתיקה. מצד אחד, הדיונים החתרניים החזירו לבמה את האפשרות לדון בתוכן של היצירות (ולא רק בצורתן), וכך החלה להתפתח ביקורת תמטית. מצד אחר, ההנחה שלטקסט יש תת-טקסט פוליטי – בלשונו של פרדריק ג'יימסון: "תת-מודע פוליטי" – הכשירה את הקרקע להצגת המושג "תת-מודע אתי".⁴ נוצרה אפשרות לדון בסוגיות אתיות ומוסריות, להעלות אותן על סדר היום האמנותי, בלי להיחשד בדיקטיות או בשמרנות. נהפוך הוא, האפשרות לקרוא באופן חתרני את הטקסט יצאה מתוך הנחה, שכל טקסט מכיל ממילא עניינים אתיים, וכי דווקא התעלמות מהם היא בבחינת שתיקה פוליטית והמשך ביסוסה של ההגמוניה הישנה.

שינויים מקבילים התחוללו בתחום הפילוסופיה של המוסר. עליית הזרמים הנאו-אריסטוטליים בפילוסופיה של המוסר נבעה מהרצון להחזיר לפילוסופיה את החיבור שלה אל החיים. הפילוסופיה של המוסר, בנוסחה הקאנטיאנית שלה, הציבה עקרונות תבוניים, וביקשה להרחיק רגשות ואינטואיציות מתהליכי השיפוט המוסרי. היא לא עסקה בפרטי, והייתה מנותקת משאלות הקשורות בחיים האנושיים ומההקשרים התרבותיים וההיסטוריים. על רקע זה קמה אנסקומב, בשנת 1958, ותקפה את תורות המוסר החובתיות (הדוגלות בהצבת חוקים מוסריים מחייבים). היא טענה כי תורת מוסר כזו יכולה להתקבל רק בחברה שנאמינה באלוהים. בחברה חילונית אין מקום לציוויים מוחלטים, והאתיקה איננה יכולה להתעלם מהפרט, מאישיותו ומחיו. בעקבותיה מצאו פילוסופים רבים רלוונטיות מחודשת בתורת המוסר האריסטוטלית, ובהם: אלסטייר מקינטייר, מרתה נוסבאום ואיריס מורדוק, והם ביקשו להחזיר אל התחום את הדיונים על אודות הפרט, חייו, מימושו העצמי ומידותיו.

המפגש הפורה בין הפילוסופים האריסטוטליים לבין הספרות הוא שיצר חיבור מחודש בין הספרות לבין המוסר. נוסבאום טוענת כי יצירת הספרות היא צורת חקירה שמנסה להשיב על השאלה "מהם החיים הטובים?" השאלה איך אדם צריך לחיות את חייו היא שאלה בסיסית, שאין לה רק צדדים רציונליים, ולכן איננה יכולה להיות מונחית על ידי עקרונות כלליים. הספרות, המכילה מעצם טבעה צד פרטיקולרי (דמויות, מעשים, נסיבות) וצד מוכלל (ליצירה מערכת חוקים, ועל פי רוב גם מיקוד מוסרי כלשהו), יכולה להיות המתאימה ביותר להתמודדות עם שאלה כזו.⁵

בשנות השמונים החלו להתפתח זרמים שונים המחברים בין ספרות לאתיקה.⁶ שורה ארוכה של מאמרים, גיליונות נושא של כתבי עת, קובצי מאמרים וספרים עסקו בחיבור זה במגוון עצום של רעיונותיו ופרקטיקות.

חוקרים שונים ניסו למפות ולקטלג את המחקרים העוסקים בספרות ובאתיקה ולהציג מגמות שונות במחקר. מאחר שאין כאן אפשרות לדון בהרחבה בכל אחד מן החוקרים והמחקרים בתחום, נסתפק להלן במיפוי תמציתי הפורש את העיון הבינתחומי לשלושה תחומים עיקריים:

האתיקה של הבדיון. תחום זה עוסק בעולם הבדוי שביצירה, בדרכי עיצובו ובתמות המוסריות ואתיות העולות מתוכו. העולם הבדוי של היצירה עשוי לשקף בעיות אתיות ומוסריות דרך תיאור של דמויות, התנהגות אנושית, דרכי חיים וצומתי הכרעה, שבהם נתקלות הדמויות הבדיוניות. קריאה ביצירות ספרות יכולה לחשוף אופני חשיבה אתיים, ודרכי התמודדות עם עניינים ערכיים. קריאה כזאת תהיה על פי רוב צמודת טקסט, ותיתן את הדעת לקשר בין התמות הערכיות והאתיות לבין דרכי העיצוב האסתטיות.

האתיקה של הקריאה. תחום זה עוסק באופן שבו קוראים את הטקסט, ובמקום של הטקסט ושל האתיקה בחשיבה הפילוסופית. השאלות המנחות את התחום תהיינה: האם יש בנמצא קריאה אתית או האם יש מחויבות כלפי האופן שבו נקרא הטקסט – כלפי אופן מימושו של הטקסט? האם הטקסט הספרותי כשלעצמו הוא בעל ערך או משמעות אתית? האם טקסטים משפיעים עלינו ובאיוזה אופן? מה טבעו של הקשר בין הטקסט הספרותי לבין האתיקה, ומה טבעה של ההתנסות בקריאת טקסטים?

האתיקה של הביקורת. תחום זה עוסק בעיקר במסד הספרותי. השימוש במילה אתיקה, בהקשר המקצועי, מתאר מחויבות מקצועית של בני אדם בעלי תפקיד, מקצוע או השתייכות לארגון. תחום זה עוסק בקשר בין היצירה לבין השחקנים האחרים בשדה הספרותי, בהם סופרים, מו"לים, הוצאות ספרים, מבקרים וחוקרי ספרות. על פי רוב יעסוק התחום בדיון בנושאים הנקשרות לתהליכי הכתיבה, ההפקה והשיווק של טקסטים ספרותיים, נורמות של ביקורת ספרותית, של הענקת פרסים וכדומה. מדובר על ניסיון לאגד את העוסקים בספרות, במעגל הרחב שלהם לקבוצה מקצועית הפועלת לפי כללים מוגדרים, כלומר, ליצור אתיקה מקצועית בתחום, כפי שנהוג גם בדיסציפלינות אחרות (למשל: האתיקה של הפסיכולוגים, האתיקה של עורכי-הדין).

החלוקה שהצגתי נועדה ליצור הבחנה בסיסית בין שלושה תחומים נפרדים. כולם עוסקים בטקסטים ספרותיים ובאתיקה, אך כל זרם מוצא את האתיקה במעגל אחר, ובהתאם לכך בונה דרכו קריאה ייחודית. **האתיקה של הבדיון** מוצאת את האתיקה במעגל הפנימי – בתוך העולם שבונה יצירת הספרות: **האתיקה של הקריאה** מוצאת את האתיקה במעגל של הטקסט עם הקורא והעולם: התחום השלישי, **האתיקה של הביקורת**, מוצא את האתיקה בנהלי הכתיבה, הביקורת וההפקה – במעגל החיצוני של השדה הספרותי.

המאמרים הנכללים באסופה זו משקפים נאמנה את התחומים השונים שבהם נוצר הקשר בין ספרות ואתיקה. יש שהם עוסקים ביצירות עצמן, בעולמן הבדוי, ובתמות הערכיות העולות מביניהן.

בין 1987; Hadfield, Rainsford & Woods, 1999; 1998; Toker, 1994 Booth 1988a; Clausen, 1986; Eaglestone, 1999; המרכזיים; 1997; Gibson, 1999; Goldberg, 1993; Harpham, 1992, 1999; McGinn, 1997; Miller, 1987; Nussbaum, 1990, 1995; Newton, 1995; Palmer, 1992; Parker, 1994; Robbins, 1999

כבליוגרפיה:

- Adamson, Jane. 1998. "Against Tidiness: Literature and/versus Moral Philosophy", In: Adamson, Jane, Freadman, Richard, & Parker, David (eds.), *Renegotiating Ethics in Literature, Philosophy and Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 84-110.
- Anscombe, G.E.M. [1958] 1997. "Modern Moral Philosophy" in Crisp, Roger & Slot Michael (Eds.) *Virtue Ethics*. New York: Oxford University Press, pp. 26-44.
- Attridge, Derek. 1999. "Innovation, Literature, Ethics: Reading the Other". *PMLA* (Publications of the Modern Language Association of America), Jan, Vol. 114, No. 1, pp. 20-31.
- Backer, C. Lawrence. 1988. "Symposium on Morality and Literature: Introduction", *Ethics* Vol. 98, January, No. 2, pp. 223-224.
- Booth, C. Wayne. 1988. *The Company We Keep*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.
- Booth, C. Wayne. 1988b. "Why Ethical Criticism Fell on Hard Times", *Ethics*, Vol. 98, January, No. 2. (Symposium on Morality and Literature), pp. 278-293.
- Booth C. Wayne. 1998. "Symposium: Why Banning Ethical Criticism is a Serious Mistake", *Philosophy and Literature*, Vol. 22, No. 2, pp. 366-393.
- Carroll, Noël. 2000. "Art and Ethical Criticism: An overview of recent directions of research", *Ethics*, Vol 110, no. 2, Jan, pp. 350-387.
- Carroll, Noël. 1998. "Art, Narrative, and Moral Understanding", In: Levinson, J. (ed.) *Aesthetics & Ethics: Essays at the Intersection*. New York: Cambridge University Press, pp. 126-160.
- Cascardi, Anthony J. (ed.) 1987. *Literature and the Question of Philosophy*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Clausen, Christopher. 1986. *The Moral Imagination: Essays on Literature and Ethics*. Iowa: University of Iowa press.
- Diamond, Cora. 1983. "Having a Rough Story about What Moral Philosophy Is", *New Literary History*, Vol. 15, No. 1 Autumn: Literature and/as Moral Philosophy, pp. 155-169.
- Eaglestone, Robert. 1997. *Ethical Criticism: Reading After Levinas*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Gibson, Andrew. 1999. *Postmodernity, Ethics and the Novel*. London and New-York: Routledge.
- Goldberg, S.L. 1993. *Agents and Lives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hadfield, A., Rainsford, D., & Woods, T. (eds.), 1999. *The Ethics in Literature*. London & New York: Macmillan Press & St. Martin's Press.
- Harpham, Geoffrey Galt. 1992. *Getting it Right*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Harpham, Geoffrey Galt. 1999. *Shadows of Ethics: Criticism and the Just Society*. Durham and London: Duke University Press.
- Jameson, Fredric. 1981. *The Political Unconscious*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

כך, למשל, מאמריהם של מייטל נדלר העוסקת בסיפור של א"ב יהושע ובאתיקה של החוק; ליאת שטייר-ליבני, העוסקת בספרו של קניוק נבלות: משה רחמוט הדן בהדפתקאותיו של האקלברי פיין; ודנה פרייבך-חפץ בעוסקת באתיקה של הרליגיוזיות בשירת אברהם חלפי ויהודה עמיחי.

יש שמתוך העולם הבדוי שואלים שאלות על עצם הקריאה ועל מהותו של הטקסט הספרותי, כמו למשל מאמרו של יובל איילון, היוצא מן הטקסט הספרותי של לוליטה אל השאלה בדבר ערכה המוסרי של יצירת אמנות.

מאמריהם של דניאל סטטמן, העוסק בפולמוס שהובילה החוקרת מרתה נוסבאום בדבר הקשר בין ספרות, מוסר ורחמים, ומאמרה של תמי עמיאל-האוזר, העוסק במשנתו של לוינס, דנים באופן שבו הספרות קשורה לאתיקה ברמה הפילוסופית. ואילו מאמריהם של אסא כשר, בדבר האתיקה של הקהילה הספרותית; מתן חרמוני, המתאר את ניסיונו כשופט בתחרות הסיפורים של עיתון הארץ; וחנה הרציג, הכותבת על תפיסתה כמבקרת ספרות, קשורים אל הנורמות של הקהילה הספרותית.

בחוברת זו גם נבחרו לצרף שלושה מאמרים נוספים המאירים את הדיונים האמורים מזוויות שונות: מאמרה של ליאת פרידגוט-נצר, הדן בספרות, אתיקה ומשפט; מאמרה של תמר קטקו הדן באתיקה בבחינת יחס אל טקסטים שנתפסים כמקודשים, ובוחנת את ההגדות לפסח בקהילה הקיבוצית; ומאמרו של עידן ירון העוסק באתיקה של עריכת הספרות.

כל המאמרים באסופה זו מציגים פנורמה רחבה המתארת את יחסי הגומלין המרתקים בין הספרות לאתיקה, ואת הכר הנרחב של המחקר והעיון בתחום זה.

הערות:

1. Lawrence [1932] 1966: 117
2. Nussbaum, 1990; Kronick, 2006.
3. המבקר ג'ונסון מצוטט אצל xi-x Clausen, 1996.
4. 134 Jameson, 1981; Parker, 1994: 4; Krieger, 1983:
5. 1997 Anscombe, [1958]
6. 37-36, 28-26, 1990; Nussbaum,
7. בשני העשורים האחרונים החלו דיונים נמרצים בכיוון זה. כתב העת *New Literary History* הקדיש ב-1983 חוברת שלמה לנושא הספרות והפילוסופיה של המוסר, ובכך נתן את אות הזינוק לביקורת המוסרית (בין הכותבים הבולטים ניתן להזכיר את מרתה נוסבאום, קורה דימונד והילרי פוטנס). בשנת 1988 הציג כתב העת *Ethics* סימפוזיון על סוגיה זו (שם מתבלט, נוסף על נוסבאום ודיימונד, גם ויין בות'). *Yale French Studies* הקדיש גיליון לנושא זה ב-1991, וכך גם *Association of America Philosophy & Literature* ב-1999. כתב העת *Association of America Philosophy & Literature* מייחד חוברת מרוכזת לסוגיה זו, אולם בעשורים האחרונים הציג מספר רב של ביקורות ומאמרים חשובים, ובהם מאמרו של ריצ'רד פונזר, ב-1997 וב-1998, שיצא כנגד הביקורת המוסרית ופולמוסים שמתפתחים גם בשנים האחרונות. *Poetics Today* מייחד חוברת לנושא ב-2004. נוסף על כתבי עת אלו הופיעו מספר קובצי מאמרים וספרים המתרכזים בנושא: בין עורכי קובצי המאמרים המרכזיים: Adamson, Freadman & Parker, 1998; Cascardi

- Nussbaum, Martha, Craven. 1995. *Poetic Justice*. Boston: Beacon Press.
- Palmer, Frank. 1992. *Literature and Moral Understanding*. Oxford: Clarendon Press.
- Parker, David. 1994. *Ethics, Theory and the Novel*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Posner A. Richard. 1997. "Against Ethical Criticism", *Philosophy and Literature*, Vol. 21, No 1, April, pp. 1-27.
- Posner A. Richard. 1998. "Symposium: Against Ethical Criticism: Part Two" *Philosophy and Literature*, Vol. 22, No 2, pp. 394-412.
- Robbins, Jill. 1999. *Alerted Reading: Levinas & Literature*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Toker, Leona (ed.). 1994. *Commitment in Reflection*. New York and London: Garland Publishing.
- Wilde, Oscar. [1890] 1948. "The Picture of Dorian Gray", *The Works of Oscar Wilde*. London: Collins.
- Kronick, Joseph, G. 2006. "The Ancient Quarrel Revisited: Literary Theory and the Return to Ethics" *Philosophy and Literature*, Vol 30, No. 2, October, pp. 436-449.
- Lawrence, D. H. [1932] 1966. In Beal, Anthony (ed.), *Selected Literary Criticism*. New Jersey: The Viking Press.
- McGinn, Colin. 1997. *Ethics, Evil and Literature*. Oxford: Clarendon Press.
- Miller, J. Hillis . 1987. *The Ethics of Reading*. New York: Columbia University Press.
- Miller, J. Hillis. 2002. *On Literature*. London and New York: Routledge
- Newton, Adam Zachary. 1995. *Narrative Ethics*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Nussbaum, Martha Craven. 1983. "Flawed Crystals: James's *The Golden Bowl* and Literature as Moral Philosophy", *New Literary History*, Vol. 15, No. 1, Autumn: Literature and/as Moral Philosophy, pp. 25-50.
- Nussbaum, Martha, Craven. 1990. *Love's Knowledge*. New York & Oxford: Oxford University Press.

מתוך "עבודה זרה": צילום ועיבוד מחדש: יוסי אשר